

בנייהו בתרייהו [כדי שאם ישכרו אותם לפועלים, יתנו אף לבניהם ללקט אחריהם].

מסקנת הדברים: לדעת שמואל — כיון שהקטן אין לו זכיה לעצמו מן התורה. אלא רק מתקנת חכמים מפני דרכי שלום, תקנו שהאב יזכה במציאת בנו מפני שמריצה אצל אביו.

ואף רבי יוסי סבר כך. ורק לענין לקט — "עשו את שאינו זוכה כזוכה" כנ"ל.

ודברי שמואל, פליגא על דברי רבי חייא בר אבא.

דאמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן:

"גדולים", ו"קטנים" שהוזכרו במשנתנו — לא גדול גדול ממש, ולא קטן קטן ממש⁽¹⁹⁾,

אלא: גדול וסמוך על שלחן אביו זהו קטן. קטן ואינו סמוך על שלחן אביו זהו גדול.

ולשיטתו, אף על פי שיש לגדול זכיה מן התורה, מכל מקום, אם סמוך על שלחן אביו תקנו שתהא מציאתו לאביו משום איבה.

שנינו במשנה: "מציאת עבדו ושפחתו העברים הרי הוא של עצמו".

אלא אמר אביו, טעמו של רבי יוסי שהתיר לבן ללקט אחר אביו, אינו משום שיש לו זכיה לעצמו מן התורה, אלא משום שעשאוה כמי שהלכו בה נמושות, [כשדה שנלקטה ליקוט אחר ליקוט, ולא נשאר בה דבר לעניים].

דעניים גופייהו מסחי דעתייהו, ומתיאשים מהלקט הנמצא בשדה⁽¹⁸⁾.

ואף כאן, העניים התיאשו מהלקט, דפברי — בריה היאך מלקטי ליה. [ודאי בני הפועל ילקטו אחריו].

ולאחר יאוש — מותר לכל אדם לזכות בלקט.

אמר ליה רב אדא בר מתנה לאביו: כיצד התירו לו לתת לבניו ללקט אחריו, ולסמוך על יאוש העניים, וכי מותר לאדם להרביץ ארי בתוך שדהו כדי שיראו עניים ויברחו?

אלא אמר רבא: אף על פי שאין לקטן זכיה מן התורה, כאן עשו את מי שאינו זוכה, כזוכה.

מאי טעמא?

כיון שלעניים גופייהו נחא להו שילקטו בניו אחריו, כי חיכי דכי אגרו לדידהו נלקוט

זוכה מן התורה. עיין שם.

18. ושנינו במסכת פאה — "מאימתי כל אדם מותרים בלקט? משילכו בה הנמושות", דהיינו — כשילקטו את השדה ליקוט אחר ליקוט. דמהיא שעתא מסחו עניים דעתייהו מיניה.

19. קצת קשה — מדוע לא אמר "לא קטן קטן

ממש, ולא גדול גדול ממש", כסדר הדברים במשנה?

ויש שתוצו — רבי חייא בר אבא דייק את דינו מכך שהמשנה חזרה ושנתה בספא "מציאת בנו וביתו הגדולים", ולכאורה בבא זו מיותרת, אחר שכבר שנינו ברישא "מציאת בנו וביתו הקטנים", וממילא שמעינן איפכא.

ומכאן דייק רבי חייא, ד"לא גדול גדול

ומקשינן: אמאי [מדוע עבד עברי זוכה במציאתו]?

לא יהא אלא כפועל, ותניא — "מציאת פועל לעצמו. במה דברים אמורים: בזמן שאמר לו 'נכש עמי היום, עזור עמי היום'.

אבל אמר לו — 'עשה עמי מלאכה היום', כלומר — שכרו לכל מלאכה שיעשה — מציאתו לבעל הבית".

והרי אף עבד עברי קנוי לאדונו לכל מלאכה שיעשה, ומדוע מציאתו לעצמו?

ומשינין, אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: הכא בעבד נוקב מרגליות עסקינן. שאין רבו רוצה לשנותו למלאכה אחרת, ולא ניחא לרבו שיעסוק בליקוט מציאות

לכן, אם הזדמנה לו מציאה והרימה, זכה בה, ונותן לאדונו שכר ביטול המלאכה שהיה לו בשביל טורח המציאה⁽²⁰⁾.

רבא אמר: במנכיה מציאה עם מלאכתו עסקינן שלא ביטל ממלאכתו כלום, לכן מציאתו לעצמו.

רב פפא אמר: הא דאמרינן "מציאת פועל לבעל הבית", היינו בכגון ששכרו ללקט מציאות⁽²¹⁾,

והיכי דמי — דאקפי אגמא בכוררי [כשעלה הנהר על גדותיו, וצפו הדגים שם, וכשיבשו המים נמצאו שם דגים הרבה, ושכרו לאוספם].

אך בעלמא — מציאת פועל לעצמו. ולכן סתם עבד עברי מציאתו לעצמו.

שנינו במשנה — "מציאת עבדו ושפחתו העבריים הרי אלו לעצמן".

ומקשינן: האי "שפחה עברית" היכי דמי?

אי דאייתי שתי שערות, מאי בעיא גביה? הרי אמה העבריה יוצאת לחירות כשהביאה שתי שערות⁽²²⁾.

ואי דלא אייתי שתי שערות, מדוע מציאתה לעצמה? ממה נפשך — אי איתיה לאב דאברה הוא [אם אביה חי, מציאתה שייכת לאביה, כמציאת ביתו הקטנה⁽²³⁾],

ממש". ולכן סדר הדברים כך, ללמדינו שדייק את דינו מהסיפא. ועיין תורת חיים.

20. יש לדון, אם שוי המציאה פחות משכר הבטלה, האם חייב לשלם לרבו כל שכר בטלתו? ועיין בדברות משה (סי' כ' הע' צג') שהוכיח דינו חייב לשלם אלא כשווי המציאה ולא יותר.

21. ולפי זה באור הברייתא — "במה דברי אמורים בזמן שאמר לו — עשה עמי מלאכה היום באותו ענין שהוא כמו נקש עמי היום, אבל אמר לו עשה עמי מלאכה של מציאות — מציאתו לבעל הבית". תוספות.

אך דעת הרמ"ה — שאף אם שכרו סתם, והוליכו ללקט מציאות — מציאתו לבעל הבית.

22. כתבו התוספות — דהיא נמי אינה יכולה למכור את עצמה אחר שהגיעה לגדלות. שאם לא כן — אפשר להעמיד בשפחה גדולה שמכרה את עצמה.

אמנם, דעת הרמב"ן שאשה יכולה למכור את עצמה לאמה העבריה, אחר שהביאה ב' שערות. ועיין עוד במשנה למלך (פרק א' מהלכות עבדים הלכה ב').

23. לכאורה, אם נאמר שאב זוכה במציאת ביתו

שייכת לרבה? [לאדון].

שנינו במשנה: "מציאת אשתו שגירשה אע"פ שלא נתן כתובה הרי אלו שלהן".

ומקשינן: אם גירשה, פשיטא שאין המציאה שלו, דהא יצאה מרשותו?

ומשינינן: הכא במאי עסקינן — במגורשת ואינה מגורשת. כגון — זרק לה גט ספק קרוב לו ספק קרוב לה, דהוי ספק גירושין.

דאמר רבי זירא אמר שמואל: כל מקום שאמרו חכמים מגורשת ואינה מגורשת, בעלה חייב במזונותיה⁽²⁵⁾.

וקא משמע לן, דבכל זאת אינו זוכה במציאתה, משום דטעמא מאי אמור רבנן "מציאת אשה לבעלה", כי היכי דלא תיהוי לה איבה.

ברם הכא, שממילא עומדת להתגרש — אית לה איבה ואיבה. ולכן מציאתה לעצמה.

ואי דליתיה לאב, תיפוק במיתת האב [בהרי יצאה לחירות במיתת האב].

דאמר ריש לקיש — אמה העבריה קנתה את עצמה במיתת האב מרשות האדון, מקל וחומר⁽²⁴⁾.

ומשינינן: לאו איתותב ריש לקיש? הרי דברי ריש לקיש נדחו. וסבירא לן שאינה יוצאת במיתת האב.

ואם כן — במשנה מדובר בשפחה שלא הביאה שתי שערות, ומת אביה, ולכן מציאתה לעצמה.

והוינן בה: נימא, מהאי נמי תיהוי תיובתא לדברי ריש לקיש?

ודחינן: לא! ממשנתנו אין להוכיח דלא כריש לקיש, דלעולם אפשר להעמיד במקרה דאיתיה לאב, ואכן מציאתה שייכת לו,

ומאי דאמרינן — "הרי הן שלהן", לאו שלהן ממש, אלא לאפוקי דאין המציאה

25. משמע, דוקא בספק גירושין בעלה חייב במזונותיה. אך אם גירשה בברור, אלא שלא נתן לה את כתובהה, פטור ממזונותיה.

אך לדעת הירושלמי — אדם שגירש את אשתו, ולא נתן לה כתובה חייב במזונותיה. וברי"ף כתב, שנחלקו בנדון זה הבבלי והירושלמי.

ברם — עיין ברא"ש (סי' לד) שהביא דעת בעל העיטור, שלא נחלקו הבבלי והירושלמי. ואף לדעת הבבלי חייב במזונותיה כל זמן שלא נתן לה את כתובהה.

אלא, רצתה הגמרא להשמיענו דאפילו בספק גירושין, שעדיין אינה ברשות עצמה לגמרי, בכל זאת מציאתה לעצמה.

משום איבה, ובעינן שתהא סמוכה על שלחנו, אם כן מדוע זוכה במציאת אמה העבריה, שאינה סמוכה על שלחנו?

ועיין משנה למלך (פרק ג' מהלכות עבדים הלכה טו'), דאכתי שייכת איבה כשתצא מיד האדון ותחזור לבית אביה. ולכן זוכה במציאתה.

24. כמבואר בפרק קמא דקידושין — "ומה סימנים שאין מוציאים מרשות אב, (שהרי הבת ברשותו אף בימי נערותה עד שתתבגר), מוציאים מרשות אדון, מיתת האב, שמוציאה מרשות האב, (שאינו מוריש לבניו את הזכות שיש לו בבתו), אינו דין שמוציאה מרשות אדון".

מתניתין:

אילימא כשהחייב, דהיינו הלוח, מודה שלא פרע למלוה את החוב, אם כן, גם כי [כאשר] יש בהן אחריות נכסים — אמאי לא יחזיר המוצא למלוה את השטר? הא מודה הלוח שלא פרע, ויגבה ממנו המלוה את חובו בדין על ידי השטר.

ואם לא יהיה ללוח ממה לפרוע, ויצטרך המלוה לטרופ מהלקוחות, מה בכך, הרי מן הדין הוא גובה! (3)

ואי כשאין חייב מודה(4), כי אין בהן אחריות נכסים — אמאי יחזיר? נהי דלא גבי ממשעבדי [אמנם אי אפשר לגבות בשטר זה ממשועבדים], אבל מבני חרי — מגבא גבי [מבני חורין, גובין בשטר זה], והרי הלוח טוען שפרע כבר את חובו!

ומבארין: לעולם מדובר כשהחייב מודה. והבא היינו טעמא שלא יחזיר למלוה, משום דחיישינן שמא כתב הלוח את השטר על מנת ללות בחודש ניסן, ונכתב בו התאריך של חודש ניסן, ולמעשה לא לוח עד חודש תשרי של השנה הבאה(5), ואם יחזיר המוצא למלוה את השטר, אתי למטרף מלקוחות שקנו מהלוח קרקעות בין ניסן לתשרי, לפי

אם מצא אדם שטרי חוב, אם יש בהן אחריות נכסים, דהיינו, שכתוב בהן שעבוד(1) קרקעות, שיגבה מהן המלוה אם לא יפרע לו הלוח — לא יחזיר אותם למלוה(2), לפי שבית דין נפרעין מהן [גובים על פי שטרות אלון] קרקעות מלקוחות שקנו אותן מהלוח לאחר ההלואה. ואם יחזירם למלוה, עלול הוא לגבות על פיהם שלא כדין, וכפי שיתבאר בגמרא.

אבל אם מצא שטרות שאין כתוב בהן אחריות נכסים — יחזיר למלוה, לפי שאין בית דין נפרעין מהן, ואין כאן חשש תקלה. דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים: בין כך ובין כך, בין אם יש בהם אחריות נכסים, ובין אם אין בהם, לא יחזיר למלוה, מפני שאף כשאין בהם אחריות, בית דין נפרעין מהן.

ובגמרא להלן יתבארו טעמי מחלוקת רבי מאיר וחכמים.

גמרא:

והוינן בה: במאי עסקינן?

כמאה עדים דמי, אבל במקרה דנן, הרי הלוח מחייב על ידי הודאתו את הלקוחות, והיאך נאמן בכה"ג?

4. דהיינו, שטוען שפרע את חובו, או שהשטר מזויף, או שכתב ללוות, ועדיין לא לוח בו. ראשונים.

5. כך פירש רש"י. ועיי' בתוס' [ד"ה ולא לוח] שפירשו באופן אחר.

1. והשעבוד נקרא אחריות, לפי שהקרקע אחראית על הלוח כלפי המלוה.

וכך הוא לשון רש"י במס' קידושין [כ"ו ע"א, ד"ה שיש להם]: "דהיינו קרקעות, שאחריות כל אדם הלוח והנושה בחבירו עליהן, לפי שקיימין ועומדין, לפיכך נסמכין עליהן".

2. בגמרא יתבאר מנין לנו שנפל השטר מהמלוה, ולא מהלוח לאחר שפרע חובו.

3. הקשו האחרונים, אמנם תמיד הודאת בעל דין

שנעשתה בו ההלואה בפועל, ואין לגבות בהם מלקוחות⁽⁷⁾.

ומקשינן: **אלא הא דתנן: כותבין שטר ללוה, שיהיה מוכן בידו לכשירצה ללוות, אף על פי שאין מלוה עמו⁽⁸⁾, ואינו לוה עתה בפועל, לכתחילה היכי כתיבנהו, היאך כותבים לכתחילה שטר כזה?!** ⁽⁹⁾ **ניחוש שמא כתב ללוה בניסן, ולבסוף נתעכב, ולא לוח עד תשרי, ואתי למטרף לקוחות שלא כדין?**

אמר רב אסי: מה ששינוי שכותבין ללוה יג-א אף שאין המלוה עמו, מדובר בשטרי הקנאה. דהיינו, שמקנה⁽¹⁰⁾ ומשעבד הלוה את נכסיו למלוה מזמן הכתוב בשטר, בין אם ילוה ממנו לבסוף, ובין אם לא⁽¹¹⁾, בכל מקרה, יגבה מהן המלוה בזמן הכתוב בשטר, **דחא שעביד נפשיה מהיום, וטורף המלוה מן הדין.**

שתאריך עשיית השטר הוא בניסן, והרי זה **שלא כדין**, כי ההלואה עצמה נעשתה רק בתשרי, ורק מאז חל השעבוד! ⁽⁶⁾

ותמהינן: **אי הכי**, אם חוששין לכך, **כל שטרי דאתו לקמן** [כל השטרות שבאים לפנינו לבית דין], היאך טורפין על ידם מהלקוחות, **ניחוש להו הכי** [נחשוש בהם חשש זה], שמא כתב ללוה בניסן, ולא לוח עד תשרי!

ומבארין: **כל שטרי** — **לא ריעי** [אין בהם כל ריעותא ופגם], ולכן אין חוששין שמא כתב ללוה בתאריך מסויים, ולבסוף לוח מאוחר יותר, שאין זה שכיח.

אבל **הני**, השטרות שנמצאו — **ריעי**. יש בהם ריעותא. שאם היו כשרים, היה המלוה נזהר בהם שלא יאבדו ממנו. ולכן חוששין שמא נכתב בהם זמן מוקדם מהזמן

10. כתב רבינו חננאל, דהיינו שעושים קנין סודר על השעבוד. וכן משמע מלשון רש"י.

11. כך משמע מפשטות לשון רש"י, שאף אם לא ילוה לעולם, מכל מקום שעביד נפשיה. וכך כתבו בדעתו הראשונים.

אמנם יש שכתבו בדעתו, שודאי שאם לא ילוה לעולם — לא יחול כל שעבוד. ומה שכתב "בין אם ילוה ובין אם לא ילוה", היינו שאין השעבוד חל מחמת ההלואה עצמה, כשאר מלוה, אלא שהלוח משעבד עצמו מיד, על דעת ההלואה שיקבל לאחר מכן. ואין ההלואה יוצרת את השעבוד, אלא התחייבותו, והרי זה כמלוה על פה. עיי' בנתיבות [ל"ט ד']. וכן כתבו הר"ף ועוד ראשונים, שאין השעבוד חל, אלא אם כן היתה הלוואה לבסוף.

6. כתבו הרשב"א והר"ן, שהלוח מודה שהשטר אמת הוא, ואין אנו חוששים שהלוח משקר, אלא שאינו זוכר אם לוח מיד לאחר מכן, או לאחר זמן.

7. כך פירש רש"י, ועיי' בתוס' [ד"ה ולא לוח] מה שכתבו בזה.

8. כתבו התוס', דאין כאן חשש "מחזי כשקרא", כיון שכותב את השטר לחובתו.

9. כלומר, אף שבכל השטרות אין חוששין לכך, היינו כשכבר נכתבו. אבל היאך כותבין לכתחילה באופן שעלול לבוא לידי כך? ריטב"א.